

ressò mont-roigenc

PASOLINI I LA PEDRA SECA

Martí Rom
www.martirom.cat

22-06-2015

“Miró i la pedra seca”. El 5 de maig vaig publicar aquest article, en aquest mateix web, a la secció “Miró i Mont-roig”, sobre la relació del nostre pintor universal amb aquesta expressió de l’arquitectura popular, de les construccions més senzilles i autèntiques de la pagesia. Unes fotografies d’Ernst Scheidegger en el seu llibre “*Huellas de un encuentro / Joan Miró a Catalunya*” (Maeght Éditeur, 1993) en donen testimoni. Vèiem Miró contemplar, captivat, les pedres d’un marge del camí vell que porta del poble a l’ermita de la Mare de déu de la Roca.

Un viatge a la Puglia, el juny del 2014, em va fer descobrir la relació (sorprenent i poc coneguda) del famós cineasta Pier Paolo Pasolini (Bolonya, 1922 – Ostia, 1975) i la pedra seca.

La Puglia (també dita Apúlia o Pulla) és la regió italiana més oriental, va des dels Monts Apenins a la mar Adriàtica i s’estén fins al cap de Leuca, a la punta del “*taló de la bota*” d’Itàlia. A la Puglia central hi ha la Vall d’Ítria, equidistant de Bari i Brindisi, a uns vint quilòmetres de la costa. Hi ha els pobles d’Alberobello, Locorotondo, Cisternino i Martina Franca, pobles blancs en una terra ataronjada. Aquesta és l’àrea de màxima densitat dels “*trulli*”, unes particulars cases / barraques de pedra seca.

El conjunt dels “*trulli*” d’Alberobello va ser declarat Patrimoni de la Humanitat de l’UNESCO el 1996 per ser “testimoni únic d’una tradició cultural... constituir un exemple extraordinari de tipologia constructora...”. Un “*trullo*” és una construcció de pedra seca culminada per una coberta cònica que li confereix una particular bellesa.

La construcció d’un “*trullo*” s’iniciava a la base amb les pedres més grans, normalment rectangulars, per anar enlairant-se amb pedres mitjanes. A Alberobello, normalment són de planta quadrangular. La cúpula cònica es feia mitjançant la superposició, en fileres

circulars, de petites i primes lloses de pedra. Aquesta forma li confereix una aparença oriental. A l'interior i a la part inferior exterior estan recoberts per una capa de calç; a vegades, també n'hi ha a la part més superior de l'estructura cònica, la qual cosa determina una atractiva conjunció de pedra negra o grisa de la part inferior de la cúpula amb el blanc de les parets. Sovint, culminant la cúpula cònica, hi ha un pinacle blanc (de diferents formes).

Des del “*belvedere*” de la terrassa de la Piazza Plebiscito et captiva i et sorprèn, la vista panoràmica dels més de 1.000 “*trullo*” del barri del Rione Monti. Impressiona el conjunt de cases, neguiteja la munió de turistes i molesta l'excés de botigues de records.

Tornant al “*belvedere*”, just al costat i a l'esquerra mirant cap a Rione Monti, hi trobem un altre conjunt de “*trulli*”, és el barri de Rione Aia Piccola amb els seus 400 “*trullo*”. Aquí no hi trobarem botigues ni gaire turistes. Podrem apreciar i gaudir millor el que són aquells carrers amb cases d'aquella peculiar tipologia. Tots aquests són els “*trulli*” urbans.

Dispersos pels camps de la Vall d'Ítria, i principalment en el poble del costat, a Locorotondo, s'hi poden trobar encara “*trulli*” en la seva forma més autèntica i rural, sense aquella capa de calç que ennobleix els “*trulli*” urbans d'Alberobello. Sovint formen conjunts de “*masseries*” (masies) amb considerables (abans) extensions de terra on s'hi conreava cereals. També s'hi poden trobar molts “*trulli*” adaptats exquisidament com allotjaments turístics.

A Alberobello, en aquell Patrimoni de la Humanitat de l'UNESCO, prop de la Piazza Plebiscito, la del “*belvedere*”, hi ha la Piazza 27 Maggio amb el “Museo del Territorio”. Des de lluny, una imatge de la façana principal ens sorprèn i desconcerta

una fotografia d'uns dos metres i mig d'altura per un i mig d'amplada. És un rostre prou conegut i estimat pels que des de joves hem viscut captivats pel cinema: Pier Paolo Pasolini. I et preguntes: Quina relació té Pasolini amb Alberobello? Amb la pedra seca?

En apropar-nos es poden llegir uns paràgrafs d'un text de Pasolini dedicat als “*trulli*”. A sota, en lletra menuda, s'explica que corresponen al text “*I nitidi trulli di Alberobello*”, publicat a “*Il Quotidiano*” (18 de març de 1951).

Pasolini neix a Bolonya el 1922, el mateix any de la “Marxa sobre Roma” dels “camises negres”, dels feixistes italians, quan Mussolini aconsegueix fer-se amb el poder. Al gener de 1943, amb dinou anys,

se'n va a viure, amb la seva mare, a Casarsa, al Friül, a l'extrem nord-est d'Itàlia. Era el poble natal de la seva mare. És l'inici de la seva radicalització. Comença a estimar i usar el dit aleshores "dialecte friülà"; escriu poesia en aquesta llengua (finalment reconeguda per l'Estat italià el 1999). Enzo Siciliano escriu en el llibre "Vida de Pasolini" (Plaza & Janés, 1981), a la pàg. 171: "*el dialecto era para Pasolini, ante todo, la lengua privilegiada de los pobres...*".

El 1947 publica una antologia de poesia catalana traduïda a l'italià, "Fiore di poeti catalani". Són nou poemes: "Balada" de Joan Roís de Corella, "Espines" de Jacint Verdaguer, "Cala gentil" de Miquel Costa Llobera, "Col·loqui" de Joan Alcover, "Haidé" de Joan Maragall, "Les set fulles vermelles" de Josep Carner, "Estança" de Carles Riba, "Pasqua en revolució" de Manuel Bertran Oriola i "Salm dels pecadors" de Carles Cardó. Aquest darrer fou l'inductor de la traducció. Carles Cardó (Valls, 1884 – Barcelona, 1958) havia estudiat al seminari de Tarragona i ordenat sacerdot el 1908. Fou un important periodista de conviccions cristianes en els anys anteriors a la Guerra Civil. Era un convençut catalanista, deia: "la independència no es demana, es proclama i es defensa". L'agost de 1936 hagué de marxar d'Espanya; finalment va viure a Suïssa. Allí va conèixer el rellevant crític literari Gianfranco Contini que, casualment, havia fet un text sobre uns poemes de Pasolini, en friülà. Sembla que el propi Cardó va fer la tria dels poemes a publicar i una primera traducció a l'italià, que Pasolini va revisar i refer.

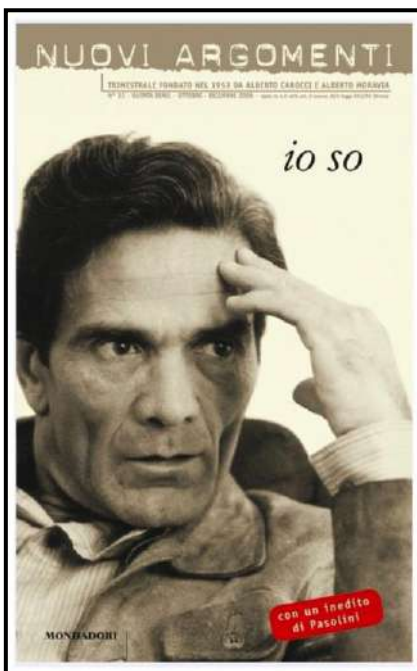

Pasolini va quedar atret pel català. Escriu un article on lloa la capacitat del poble català per la seva preservació en les circumstàncies més adverses durant anys i anys. El pren com exemple en la seva reivindicació del friülà. El mateix fa amb el seu desig que arribi "el dia que el sol de la llibertat brillarà de nou sobre aquesta llegua (*catalana*)".

També del 1947 és un il·lustre autoretrat seu. És poc coneguda però va tenir una intensa aventura estètica plasmada en dibuixos i pintures. Fou el més proper, en ple segle XX, d'un creador del Renaixement, era un autor que s'expressava en les diverses vessants de l'art i de la cultura. En aquest mateix any, 1947, s'inscriu en el Partit Comunista Italià (P.C.I.) de Casarsa. Aviat la seva homosexualitat el du a tenir problemes amb la justícia i, conseqüentment, és expulsat del P.C.I. (1949).

L'ambient rural i opressiu de Casarsa farà que l'hivern de 1949 marxi, amb la seva mare, a viure a Roma. Fins l'estiu de 1951 viuen a la Piazza Costaguti 14. Un ghetto. A Pasolini li agrada molt jugar al futbol, farà molts partits a camps de barriades. A l'estiu anirà a banyar-se a Ostia, la platja de Roma, a uns trenta quilòmetres. Comença a viure sense angoixa la seva homosexualitat. Inicia la novel·la "Ragazzi di vita", que publicarà el 1955. Se sent atret per la cultura de les classes populars i aprèn el dialecte romà. Recorre la "Roma africana". El 1961 farà la seva primera pel·lícula, "Accattone", sobre la "vida violenta" d'un captaire dels barris marginals romans.

En aquells primers anys a Roma (a partir del 1949), Pasolini busca desesperadament treballar, com guanyar-se la vida. Fa alguna classe particular. Comença a escriure en els diaris més diversos, fa cròniques periodístiques. El primer article que publica és una crítica del llibre de poemes “Favole della dittatura” (“Faula de la dictadura”, 1950) del que seria important novel·lista Leonardo Sciascia, a “La Libertà d’Italia” (9 de març de 1950). I el 12 de maig de 1950 comença a publicar a “Il Quotidiano”; algunes vegades usará el pseudònim de Paolo Amari.

Serà amb aquest pseudònim que publicarà aquell text “I nitidi trulli di Alberobello” (“Els pulcres trulli d’Alberobello”), el 18 de març de 1951. Aquest era un text oblidat del famós cineasta, escriptor i intel·lectual italià, fins que el va recuperar la revista “Nuovi Argomenti”, número 32 (2005).

A inicis de 1951, Pasolini va fer un viatge pel sud d’Itàlia, publicant varis articles. A més de descobrir la bellesa d’Alberobello, amb els seus “trulli”, també quedarà corprès per Massafra, a uns trenta quilòmetres més al sud. Aquí hi rodaria la pel·lícula “Il Vangelo secondo Matteo” (1964). Pasolini volia recollir aquests articles en un llibre: “La Puglia pel viatger encisat”.

Escriu Pasolini, descrivint un entorn nou i fascinant per a ell, en un to líric, poètic: Alberobello potser és l’obra mestra de la Puglia. No hi ha guia turística o llibre de Geografia de secundària que no hi hagi alguna fotografia dels seus “trulli”... Des de la primera paret a l’última, no hi ha cap element estrany, no és un plagi, no desentona. El grup de “trulli” des de la planta baixa cap amunt es perfila serè i pur, amb rengles d’estrets carrers nets que divideixen la seva arquitectura grotesca i exquisida. Els colors són estrictament blanc - blanc esmorteït i fred, amb alguna franja blau clar - i el negre encarbonat. Però, a vegades, en la resistent trama d’aquesta arquitectura digna d’una fantasia, extravagant i severa – un Paolo Uccello, un Kafka – s’obre una esclatxa on esclata tranquil el verd maragda i el taronja d’un hort.

És el cel ... És difícil narrar la puresa del cel, en aquesta tarda de diumenge, a Alberobello: un cel inexistent, diàfan conjunt de llums sobre les vistes fantàstiques del territori.

D’un “trullo” aïllat es pot parlar només amb termes de la cristal·lografia. Tots els cossos es fonen monstruosament per donar forma a un nou cos, delicat, lleuger.

Els sostres punxeguts

Les teulades punxegudes, d’un negre blavós, es desprenen de sobte d’aquesta base cargolada i harmoniosa, per omplir el cel de màgics cims. No hi ha rastre de penúria o de brutícia. Els “trulli” més pobres, alineats en carrerons costeruts, a les muntanyes, eteris i ingenus, estan plens de claredat; a més, a l’interior, darrere les portes estan coberts per cortines que penegen com a xarxes.

Els senders, la nit ha arribat, estan deserts: sols alguns nens juguen asseguts al llindar de la porta, enmig de tota aquella blancor. En canvi la plaça estava curulla de gent, com en un dia de festa, però es tractava d'una multitud silenciosa, insubstancial, vestida de negre: una ràdio, inesperadament, bramava la crònica del partit del diumenge, com si anunciés els fets d'un altre planeta.

Però entre la plaça i el barri desert, en una plaça incrustada enmig dels “trulli”, sonava solitària una pianola coberta per un drap vermell. Era un vell tango, completament transformat, a la manera de la regió; un jove moreno, vestit de festa, estava escoltant-lo. Em vaig acostar i, una mica intimidat per la seva timidesa, li vaig preguntar: "Quin és el seu nom?". "Giovanni", va respondre. "Estàs feliç de viure a Alberobello?". Per a mi viure a Alberobello va ser una novetat extraordinària i va considerar assenyada la meua pregunta; ell va contestar simplement: "Sì".

Ja era de nit i l'enguixat blanc dels “trulli” desprenia una aura albada d'aparença ufanosa i turquesa. Tot el dia havia fet un sol estival que havia il·luminat en tota la seva nuesa la terra de Puglia. Terra taronja, en el qual la blancor d'Alberobello s'esdevenia un miracle.

De Bari a Alberobello, entre la Murgia i l'Adriàtic la terra és taronja. Una fina catifa de color taronja, entremesclada de murets (*de pedra seca*) del mateix color i boscos d'oliveres d'un verd profund, gairebé celestial, en el què, de tant en tant, albirem un ramat d'ovelles, color malva, amb les cames negres, elegants i subtils com a ballarines. Aquí i allà – la verdor dels camps assoleixen la seva potència màxima - balanceja un préssec enrojolat de la tardor, d'or massís”.

Pasolini escriu aquest article el 1951. Fins fa dos anys vivia a l'extrem nord-est d'Itàlia, ara ha fugit a Roma, a aquella ciutat mil·lenària amb suburbis amb nois de mal viure, on la vida als carrers i places allunyades del centre està plena de patolles i sornegueries. En el viatge al sud del sud, a la Puglia, copsa aquella vida autèntica, rural, de la gent del camp. La vida d'abans de la “desaparició de les lluernes”, d'abans de la modernització i la irrupció industrial.

La matinada del 2 de novembre de 1975, un fuster romà va trobar un cos sense vida a la platja d'Ostia, duia texans, botes negres i una samarreta. Era Pier Paolo Pasolini, el notable cineasta, escriptor i intel·lectual crític d'esquerres italià. La policia va detenir a un d'aquells nois de mal viure romà, un “ragazzi di vita”, un “accattone”, Giuseppe Pelosi, de disset anys, circulant per Ostia amb el cotxe, un Alfa Romeo, de Pasolini. Una fotografia publicada aleshores a la premsa amb el cos de Pasolini encara a terra i tapat per una mena de llençol, amb una camioneta de la policia al fons i envoltat de policies, periodistes i curiosos (sorprenentment molts nens), van ser el punt de partida d'un text, “L'onorevole Pasolini”, que vaig escriure a la revista Cinema 2002, abril 1979, núm. 50, pàg. 48-52, en un especial dedicat al singular cineasta. Està penjat al

meu web (www.martirom.cat), a l'apartat de "Textos de cinema". Però això ja és una altra història.

